

12. mars 2022

Umsögn Hildar Fjólu Antonsdóttur um drög að frumvarpi til laga um breytingu á lögum um meðferð sakamála og lögum um fullnustu refsinga (réttarstaða brotaþola, fatlaðs fólks og aðstandenda)

Með þeim drögum að endurbættu frumvarpi sem hér er lagt fram til samráðs er að finna tillögur til breytinga á réttarstöðu brotaþola með vísan í greinargerð mína *Réttlát málsmeðferð með tilliti til polenda kynferðisbrota*, sem unnin var fyrir stýrihóp forsætisráðherra um heildstæðar úrbætur að því er varðar kynferðislegt ofbeldi og kom út í maí 2019.¹ Í frumvarpsdrögnum eru einnig lagðar til breytingar sem lúta að fötluðum brotaþolum og aðstandendum brotaþola. Í þeirri umsögn sem hér fer á eftir verður ekki fjallað sérstaklega um þær tillögur, heldur sjónum beint að þeim atriðum sem miða að því að styrkja réttarstöðu og bótarétt kynferðisbrota. Með hugtakinu „brotaþolar“ er vísað til brotaþola kynferðisbrota eða eftir atvikum brotaþola sem eiga rétt á réttargæslumanni.

Undirrituð fagnar þeim endurbótum sem gerðar hafa verið á frumvarpinu síðan það var fyrst lagt fram á alþingi í apríl 2021. Hér verða talin upp þau atriði sem undirrituð telur þó að megi ýmist skýra eða bæta:

- 1) Vísað er til þess að frumvarpinu sé ætla að „viðurkenna enn frekar þá lögmætu hagsmuni“ (bls. 8) sem brotaþolar hafa er kemur að meðferð sakamála. Undirrituð telur að það mætti skýra betur hverjir þeir lögmætu hagsmunir séu og hvernig réttarsambandi á milli ríkis og brotaþola sé háttað. Einnig er ástæða til að fjalla um hvort og hvernig ríkið geti talist skaðabótaskyldt ef t.a.m. dómur er mildaður vegna tafa í málsmeðferð.
- 2) Skv. drögum að frv. er litið svo á að hagsmunum brotaþola sé best borgið án aðildarstöðu (og án aðildarstöðu að hluta) og af því leiði að brotaþolar eigi ekki að hljóta rétt til að áfrýja máli. Á sama tíma hlýtur það að teljast til lögmætra hagsmuna brotaþola að sekur maður sæti ábyrgð. Ef saksóknari ákveður að áfrýja ekki máli, og brotaþoli er því ósammála, ætti brotaþola að vera gefinn kostur á að koma sínum

¹ Sjá hlekk á greinargerðina hér: <https://www.stjornarradid.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=c9ee2c0c-927f-11e9-9442-005056bc530c>

sjónarmiðum á framfæri með formlegum hætti um af hverju hann telji að áfrýja eigi málinu og að ákvarðanatökan sé endurmetin á þeim grunni.

- 3) Skv frumvarpinu virðist aðgangur brotþola að gögnum á rannsóknarstigi nokkuð góður. Þó mætti hnykkja á mikilvægi þess verklags að brotþolum og réttargæslumönnum þeirra verði gefinn kostur á að sjá gögn málsins í heild sinni (með þeim varnögnum sem slegnir eru í frv) þegar málið er talið að fullu rannsakað og áður en tekin er ákvörðun um afdrif þess. Því miður eru fjölmörg dæmi um að brotþolar telji að lögreglurannsókn sé ábótavant, sbr. að nýlega hafa níu brotþolar kært niðurfellingu mála til MDE m.a. á þeim grundvelli.²
- 4) Skv frumvarpinu er ekki talið rétt að veita brotþolum gafsókn í málum þar sem ekki hefur verið gefin út ákæra eða ef ákærði hefur verið sýknaður með endanlegum dómi, þar sem ekki er talið rétt að ríkisvaldið taki við þær aðstæður þátt í kostnaði einungis annars aðilans af tveimur. Undirrituð telur ástæðu til að endurskoða þetta og að ríkið taki þá þátt í kostnaði beggja aðila. Og ef dæmdar eru bætur, að ríkissjóður ábyrgist þær með sambærilegum hætti og kveðið er á um í lögum um greiðslu ríkissjóðs á bótum til þolenda afbrota, nr. 69/1995.

Í þessu samhengi er einnig rétt að benda á þingsályktunartillögu um gjafsókn í heimilisofbeldis- og kynferðisbrotamálum (Þingskjal 153, 2018-19) sem lögð var fram á Alþingi 26. september 2018.³ Í tillögunni, sem lögð er fram af 19 þingmönnum úr flestum stjórnmalaflokkum, er lagt til að dómsmálaráðherra vinni frumvarp um gjafsókn í heimilisofbeldis- og kynferðisbrotamálum þegar einkaréttarlegar kröfur brotþola hafa ekki fengið framgang í sakamáli. Þótt tillagan hafi ekki verið tekin til afgreiðslu á Alþingi má ráða af henni að þverpólitískur vilji sé til þess að auka aðgengi brotþola að bótarétti með þessum hætti.

Virðingarfyllst,

Hildur Fjola Antonsdóttir, Ph.D.
Nýdóktor og aðjúnkt við Háskóla Íslands

² Sjá fréttumfjöllun RUV um efnið: <https://www.ruv.is/frett/2021/11/21/vid-erum-ad-benda-a-kerfisbundinn-vanda>

³ Sjá hlekk á þingsályktunartillöguna hér: <https://www.althingi.is/altext/149/s/0153.html>